

BİRLİKTE YASAM
İSTANBUL İBADETHANELERİ
„PANEL ve PAUL LANDL FOTOĞRAF SERGİSİ“

Dr. Mehmet Çınar SÖZER
Viyana, 2012 – 2016

LOGO

1 Proje

Birlikte Yaşam Projesi'nin hedefi, tek Tanrılı din mensuplarının bizim coğrafyamızda yüzyıllarca yan yana ve barış içinde yaşamış olduklarını, örf ve adetlerinin iç içe girdiğini, bu birlikteliğin yüzyıllarca devam ettiğini ve günümüz için de bir model oluşturduğunu hatırlatmaktır. Proje bir panel ve devamında Avusturya'lı fotoğraf sanatçısı Paul Landl'in İstanbul ibadethaneleri Sergisi'nden oluşmaktadır.

İslamofobi'nin gittikçe tırmandığı günümüzde diğer tek Tanrılı din mensupları ve bizlerin birlikte ahenkli ve mutlu yaşamımızı gözler önüne sererek olan projemiz, böylelikle Avusturya ve projenin götürüleceği diğer şehir ve ülkelerde yaşayan insanları Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti konusunda bilgilendirecek, aydınlatacak ve öteki olarak addedilen bir toplumun ve ülkenin doğru anlaşılmasını sağlayacak, bu ülke ve insanları ile ilişkilerini geliştirecek ve birbirlerine yakınlaştıracaktır. Panel ve Sergi'nin Avusturya'da Viyana ve Salzburg'da, Türkiye'de ise İstanbul'da yapılmasına karar verilmiştir. İlk aşamada üç şehre ulaşacak olan proje yan aktivitelerle de (müzik dinletileri, sunumlar vs.) desteklenecektir.

Bu bağlamda İstanbul İbadethaneleri Sergisi'ndeki eserlerin her biri birer pencere görevi yapacaktır. Bu pencerelerden öncelikle İstanbul'un İbadethaneleri görülecek, bunun yanı sıra da imparatorluklara başkentlik yapmış bir şehrin sosyal hayatı (birlikte ve barış içinde geçen hayatlar) göz önüne serilecektir. Bu şekilde, birlikte yaşamın bugün için de bir rüya olmadığı, bu yaşam biçiminin Osmanlı Coğrafyası'nda 1910'lu yıllara kadar ve Cumhuriyet döneminde günümüze kadar başarı ile sürdürüldüğü gözler önüne serilecektir. Panel, sergi ve etkinlikler din adına yapılan terör saldırılarına ve dolayısı ile giderek yükselen İslamofobi'ye karşı yükselen bir çığlık olacaktır.

„Hümanizm ve Birlikte Yaşam“ panelimizin İstanbul ayağına Müslümanlar adına Viyana Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ednan Aslan, Ortodokslar adına Heybeliada Ruhban Okulu'ndan Prof. Dr. Elpidoforos Lambriniadis, Museviler adına sayın Naim Güteryüz ve Ermeniler adına da sayın Patrik Vekili Aram Atesyan katılacaklardır.

Avusturya Başkonsolosluğu'nun himayesinde Yeniköy'deki Başkonsolosluk binasında planlanan panelde konuşmacılar yüzyıllardır sürdürdüğümüz birlikte yaşamı ve komşularını, dostlarını, hemşehrilerini anlatacak, birbirlerini nasıl tanıdıkları konusunu açacaklardır. Panelden sonra ise hep birlikte "İstanbul İbadethaneleri Sergisi" açılacak ve birlikteliğimiz bu vesileyle tekrar göz önüne serilecektir.

Panel ve serginin Viyana ayağı ise Viyana Üniversitesi'nin himayesinde Viyana'da Viyana Üniversitesi kampüsünde yapılacaktır.

1.1 Paul Landl

1966'da Viyana'da doğdu. Çocukluk yaşlarından itibaren fotoğraf sanatına ilgi duydu. 1987 - 1991 yılları arasında Viyana Reklam Fotoğrafçıları'ndan eğitim aldı. 1992 - 1997 yılları arasında Orta ve Güney Amerika'da fotoröportajlar yaptı, reklam fotoğrafları çekti. 1993'de Baden'de kendi fotoğraf stüdyosunu açtı.

1997'den beri ABD, Afrika, Çin ve Türkiye'de çeşitli portre çalışmaları ve reklam fotoğrafı çalışmaları yaptı. 1997'den beri Sanat Fotoğrafları üzerine yoğunlaştı. Objelerin abstraksiyonu ve yabacılaştırılması yöntemiyle resim ve fotoğraf sanatının sınırlarını zorlayan sanatçı böylelikle objelerin ruhuna bakmamızı sağlayan yeni perspektifler geliştirdi.

2 Projenin Türkiye'nin Tanıtımına ve Dünya Barışına Katkısı

İstanbul'da üç Semavi din mensuplarının ilerde örneklerini göreceğimiz gibi birçok ibadethaneleri mevcuttur. Bu ibadethanelerde insanlarımız özgürce ibadetlerini yapmışlar, içlerinden birinin doğum ve ölüm gibi önemli olaylarında birbirlerinin ibadethanelerine serbestçe girmişler ve oradaki ayine katılmışlardır. Ne cemaat mensuplarından, ne de din adamlarından aksi yönde bir uyarı gelmiştir. Hatta üç semavi din mensupları o kadar iç içe girmişlerdir ki, her cemaatin kendi bayramlarında diğer cemaat mensuplarını ziyaret etmeleri ve kutlamaları günlük hayatın bir parçası olmuştur. Tarihimizi bütün yönleri ile

araştıran ve doğru yazan tarihçilerin de belgelediği bu yaşam biğimi ne yazık ki dünyanın büyük bir bölümünde bilinmemektedir. Birlikte Yasam Paneli ve Istanbul Ibadethaneleri sergisi tam da bu bağlamda imparatorluklar baskenti Istanbul'un dini hayatını ve özgürlüğünü diğer milletlere tanıtılmak ve belgelemek için büyük bir fırsat olacaktır. Öncelikle değerli tek Tanrılı din mensuplarının katılacağı panel ve aktiviteler sergide gösterileni ve anlatılmaya çalışılanı perinleyecektir.

Panel, sergi ve yan aktiviteleri (basın-yayın aktiviteleri, müzik dinletisi, sunumlar), günümüzün önemli sorunlarından birisi haline gelmiş olan dinler arası çatışmanın alternatifinin bundan çok zamanlar önce ülkemizde varolduğunu gösterecektir. Sergi ile ilgili olarak Istanbul şehri, ibadethaneleri, ibadet özgürlüğü ve nihayet medeniyetler beşiği Türkiye n plana çıkacaktır. Serginin ibadet özgürlüğü hakkında önemli bir işlevi olmasının yanı sıra, aynı zamanda Osmanlı mimarisi ve mimarları hakkında da önemli bilgiler içerecektir. Panel ve serginin duyurusu başta Türkiye, Avusturya, ve Almanya'nin Bavyera eyaleti olmak üzere birçok şehirde yapılacaktır.

Sergi ile birlikte yürütülecek olan anket çalışmaları her kesimden birçok insanı hem bilgilendirecek, hem de geçmişimizden gelen tecrübeler işığında dünya politikalarını daha iyi anlamalarına vesile olacaktır. Yapılacak olan bu anket çalışmaları ayrıca ilerde yapılacak olan etkinliklere de işık tutacaktır.

Tüm çalışmaların sonunda elde edilen veriler biraraya getirilecek, bu bilgiler hem Istanbul, hem de Istanbul'un önemli mimari eserleri hakkında bilgi vermekle kalmayacak, aynı zamanda dünya tarihi açısından da insanları bilgilendirecektir. İstatistik bilgileri de önümüzdeki kuşaklara aktarılan değerli bilgiler olacaktır.

3 Proje Sahibi ve Ortakları

Proje sahibi Avusturya Liseliler Derneği (ALD) Viyana'dır. Proje ortakları Viyana Üniversitesi, Avusturya Cumhuriyeti Istanbul Baskonsolosluğu, ve Heybeliada Ruhban Okulu'dur.

ALD Viyana, serginin oluşturulması için Avusturyalı fotograf sanatçısı Paul Landl

ile bir anlaşma yapmış ve bu anlaşma gereğince kendisini İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'da organizasyonu daha önceden ALD İstanbul tarafından yapılan çalışmalar neticesinde sanatçı üç semavi dinin mensuplarının değişik dönemlerde yapılmış olan ibadethanelerini fotoğraflamıştır. Çalışmaları esnasında kendisine İstanbul Avusturya Lisesi mensupları, Avusturya Liseliler Derneği, İstanbul'daki dostlarımız, 500. Yıl Müzesi başkanı Sayın Naim Güteryüz yardımcı olmuşlardır. Bu çalışmalar sonucunda Paul Landl yüzlerce fotoğraftan oluşan bir koleksiyonu tamamlamıştır.

4 İstanbul ve İbadethaneleri

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan İstanbul, 330 - 395 yılları arasında Roma İmparatorluğu, 395 - 1204 ile 1261 - 1453 yılları arasında Bizans İmparatorluğu, 1204 - 1261 arasında Latin İmparatorluğu ve son olarak da 1453 - 1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır.

M.Ö. 667 yılında, İstanbul'da yerlesen Megaralılar şehre o dönemin kralı Byzas'a ithafen "Byzantium" ismini koymuştur. M.S.196 yılında da Roma İmparatoru Septimius Severus şehri ele geçirmiş, ancak bu sırada şehir bir harabeye dönmüştür. Şehir yeniden onarıncı, bir çok Romalı da İstanbul'a göç etmiştir. Severus şehre oğlunun ismi Augusta Antonina'yı (İmparator olunca ismi Antoninus Caracalla olmuştur) vermek istemiştir; bununla beraber, Konstantin'in şehre Konstantinopolis ismini vermesinden öncesine kadar halk kendi arasında şehre Nova Roma (YeniRoma) diyordu.

Konstantin de en başında şehrin resmi ismini Nova Roma koymak istemiş; ancak dini anlaşmazlıklar çıkınca bundan vazgeçmiştir. İstanbul adının kökeninin Antik Yunancaya dayandığı söylenmektedir (stin poli). Türkler'in İstanbul'u ele geçirmesi sırasında ve öncesinde; aynı Selçuklularda olduğu gibi onlar da şehre Stambul demekteydiler. Türklerin yanı sıra 10'uncu yüzyılda Araplar ve 12'inci yüzyılda da Ermeniler şehri bu isimle anmaktaydılar. Ancak, devlet işlerinde Osmanlı İmparatorluğu Konstantiniyye ismini kullanırdı.

Şehrin İstanbul veya İstambol ismini sık kullanması ise 17'inci yüzyıla rastlar (Evliya Çelebi şehirden bu isimle bahseder). İstanbul kelimesi Yunanca "εις την

Πόλις" ya da "στην Πόλη" (eis tin poli ya da stin poli = şehire doğru ya da şehirde) anlamına gelir. 18'inci yüzyıla geldiğimizde III.Mustafa paraların üzerinden Konstantiniyye ibaresini kaldırarak, İstanbul'u koydurmuş ve böylelikle bu defa da bu isim resmiyet kazanmıştır (1770).

İstanbul'a farklı isimler veren pek çok dil vardır.

Rumca: Konstantinopolis, İstinpoli, Megalipoli, Kalipoli,Vizantion

Latince: Bizantium, Antoninia, Alma Roma, Nova Roma

Slavca: Cargrad, Konstantingrad

İbranice: איסטנבול (İs-tan-bul), Ortaçağ'da קושטא (Kus-ta)

Vikingce: Miklagard

Ermenice: Vizant, Stimbol, Esdambol, Eskomboli

Arapça: Bizantiya, el-Mahsura, Kustantina el-uzma

Selçuklular zamanında: Konstantiniyye, Mahrusa-i Konstantiniyye, Stambul

Eski Rusça: Cargrad, Vizantiy, Konstantinopol, Stambul

Osmanlıca: Dersaadet, Der-i Aliyye, Mahrusa-i Saltanat, İstanbul, İslambol,

Darü's-saltanat-ı Aliyye, Asitane-i Aliyye, Darü'l-Hilafetü 'l Aliye, Payitaht,

Dergah-ı Mualla, Südde-i Saadet, Kostantiniyye (قسطنطينيه)

Fransızca : Stamboul

İspanyolca : Estambul

Macarca : İsztambul

Litvanyaca : Stambulas

Letonyaca : Stambula

Arnavutça : Stambolli

Galler dilinde : İostanbul

Lazca: Poli

Ladino: Estanbol

Farsça: Estanbol

Rumence:İstambul

5.1 İstanbul Camileri

İstanbul'un büyük camileri daha çok Sultanlar, Saltanat Mensupları, Vezirler ve diğer önemli şahsiyetler tarafından yaptırılmıştır. Bu camilerin büyük çoğunluğu mimari açıdan Aya Sofya'dan esinlenilerek inşa edilmiştir.

Büyük ibadethane kısmının üzerinde bir kubbe vardır. Bunun önünde bir avlu ve Külliye ve Medreseleri yapıyı tamamlarlar. Bu medreseler ilkokul, Kuran Okulu, Tıp Mektebi olarak hizmet verirler. Bu medreselerin önemli bölümleri arasında öğrenci odaları, hastane (dar-u-şifa), tabhane, imarethane ve kütüphane vardır. Bunun dışında cami kompleksi içerisinde Kervansaray, Hamam, Türbeler ve Muvakkithane bulunur. Muvakkithane zaman ve takvim hesaplarının yapıldığı birimdir ve dini takvimin tespitinde önemli yeri vardır.

İlk Osmanlı Döneminin önemli camileri arasında Mahmut Paşa Camii, ki ayakta kalan en eski camiidir (1462), ve Beyazıt Camiini sayabiliriz. Bu cami ayakta kalan en eski Sultan Camiidir. İstanbul'un Sinan tarafından yapılan 49 Cuma Camiinden ayakta kalan 22si için şu örnekleri sıralayabiliriz: Üsküdar İskele Camii, ki Sinan'ın ilk camiidir, Şehzade Camii, Süleymaniye Camii, Rüstem Paşa Camii ve Piyale Paşa Camii.

Bunlar dışında önemli camilere örnek olarak Haliç kıyısındaki Yeni Camii, Sultan Ahmet Camii (Mavi Camii), Fatih Camii gösterilebilir. Fatih Camii bir İstanbul Depreminden sonra 1766'da yeniden inşa edilmiştir. Hz. Muhammet'in bayrak taşıyıcısının ismine (Ebu Eyub el-Ensari) inşa edilen Eyüp Sultan camii de şehrin en önemli dini merkezlerindedir.

Barok tarzında inşa edilmiş en önemli camilerden biri Nur-u Osmaniye Camiidir. Bu caminin kubbesi daha önce beyaz mermerden inşa edilmişti ve cami önünde yarım ay şeklinde bir avlu vardı. İnşaatı 1763'de biten camii, yine bir İstanbul Depreminden sonra 1783de yenilendi. Bu tarz camilere örnek olarak ayrıca Nusretiye Camii, Dolmabahçe Camii ve Ortaköy Camiini gösterebiliriz.

5.2 İstanbul Kiliseleri

Yunanca'da toplantı anlamındaki "eclesia" sözcüğünden gelen kilise kavramı Hristiyanlığın doğuşu ile başlamıştır. İlk zamanlarda cemaat anlamında kullanıldığını Yeni Ahit'de Paulus'un mektuplarında adı geçen Yedi Kilise teriminden anlıyoruz. Bu cemaatlerin hepsi Anadolu topraklarındadır, bunlar Ephesos, Philadelphia, Thytira, Laodicae, Sardes, Smyrna ve Bergama'dır.

Filistin'de Yahudi toplumunun içinden doğan Hristiyanlık, İsa'nın kutsal yaşamını ve tanrısal görevini esas alan bir din haline gelmeye başladığında Bizans Pagan inancında idi.

İstanbul'da Hristiyanlık IV. Yüzyıldan itibaren yerleşmeye başladı. İlk inşa edilen Kilise I. Konstantinus tarafından yaptırılan Havariyun Kilisesidir. İmparator anıtsal bir kilise ve bir mausoleum yaptırtmak için Haliç'e bakan yüksek bir alanda evvelce var olan 12 tanrıya adanmış bir tapınağın kalıntılarını yıktırarak yerine bu kilisenin ve yanında kendisinin de mezarının bulunduğu 12 havariye atfedilecek boş lahitlerin bulunduğu Mausoleum'un inşaatını başlattı fakat inşaatı tamamlayamadan 337'de Nikomedia'da (İzmit) öldü ve naaşı yaptırdığı kiliseye getirilerek gömüldü.

II. Konstantinus (337-361) döneminde Paganlarla Hristiyanlar arasında anlaşmazlıklar devam ediyordu ve Hristiyanlık Bizans'ta ancak 363 yılından sonra sağlam temellere oturabildi. Bundan sonra Bizans sanatında çok önemli yer tutan kiliseler hızla birbirlerini izledi. Ayasofya, Gül Camii, Kariye, Aya Irini, Konstantin Lips Manastırı, Fenari İsa, Pantokrator Aziz Sergios ve Bakhos gibi.

Fetih kadar İstanbul'da çeşitli mezheplere ait birçok kilise inşa edildi. Ayrıca Bizans'ın içinde yaşayan Cenevizliler, Latin gibi farklı uluslar da kendi kiliselerini yaptılar. Fetihden sonra Fatih kiliselerin faaliyetlerini özgür bıraktığından kilise yapımı devam etmiş, Süryani, Ortodoks, Gregoryen, Fransisken, Katolik kiliseleri birbirini izlemiştir. XVI.Yüzyıla gelindiğinde yabancı elçiliklerin Beyoğlu ve Boğaziçi'nde olmasından dolayı kilise yapımı bu bölgelerde yoğunlaştı.

5.3 İstanbul Sinagogları

İlk olarak Bizans döneminde şehre gelen Museviler`in dini gereksinimleri için kurdukları ibadethanelerdir. Kayıtlarda, İstanbul`da ilk sinagogun İ.S. 318 yılında, bakırcılıkla uğraşan Musevilerin yoğun olarak yaşadığı Halkopratia semtinde inşa edildiği geçmektedir. Bu sinagog, II. Theodosius döneminde kiliseye çevrilse de, şehrin çeşitli noktalarında sinagoglar her dönemde varlığını sürdürmüştür. İstanbul'un 1453 yılında Türkler tarafından ele geçirilmesinin ardından da, Museviler İstanbul'daki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlı

İmparatorluğu'nun 1492 yılında İspanya'dan sürgün edilen Musevilere sığınma hakkı vermesiyle, Osmanlı topraklarındaki Musevi nüfusu büyük oranda artmıştır. Türkiye'de cumhuriyet ilan edildikten sonra, ülkenin dört bir yanındaki pek çok Musevi, İstanbul'a yerleşmiştir.

Günümüzde Türkiye'de 20 bin dolaylarında Musevi olduğu sanılmaktadır. Bunların 18 bin kadarı İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'daki Musevilerin büyük çoğunluğu İspanya kökenli Sefaradlar olup, 500 kadar da Aşkenaz (=Doğu Avrupalı Yahudi) bulunmaktadır. Türk Musevilerinin yasal temsilciliğini Türkiye Hahambaşılığı üstlenmiştir. Hahambaşılığın merkezi İstanbul'da bulunmaktadır. Hahambaşılığın otoritesini tanımayan ve özerk bir cemaat oluşturan Karaylar'ın sayısı ise 80 dolaylarındadır.

Tüm Türkiye'de olduğu gibi, İstanbul'da da sinagoglar vakıf statüsündedir. İstanbul'da Musevi cemaatinin ibadetlerini gerçekleştirebilmesi için sürekli hizmet veren 20 sinagog vardır. Bunlardan 3'ü, yalnızca yaz aylarında açılmaktadır. İstanbul'un en eski sinagogları, 15. yüzyıldan beri ara verilmeksizin kullanılan Ahrida ve Yanbol sinagoglarıdır.

6 Son İmparatorluk Osmanlı 'da Din Yönetimi ve İbadet Özgürlüğü

Osmanlı Devleti'nde İslamiyet baskın din olmakla birlikte, İslam inancında "semavi dinler" olarak kabul edilen Musevilik ve Hristiyanlık dinlerinin mensupları, millet sistemi sayesinde o dönemde batı ülkelerinde azınlık dinlerine gösterilen hoşgörünün üzerinde bir rahatlık içinde yaşamayı sürdürmüşlerdir. Hristiyanlığın Ortodoks ve Gregoryen kiliseleri millet sistemi içinde meşru bir şekilde örgütlenmiş durumdaydılar. Bu inançlara mensup kişiler, kendi dini kurallarına göre yargılanırdı.

Fatih, Bosna'yı fethettiği zaman, Osmanlı kanunlarına göre bölge halkına dini serbestlik verdi. 1478 yılında buradaki Latin papazlarına gönderdiği fermanla şöyle buyuruyor: "Nisan-i Hümayunum sudur ki; Ben ki Sultan Mehmed Hanım; üst ve alt tabakalardaki bütün ahali tarafından şu şekilde bilene ki, bu fermanı taşıyan Bosna rahiplerine lütufta bulunup şu hususları buyurdum, "Mevzubahis rahiplere ve kiliselere hiç kimse tarafından mani olunmayıp rahatsızlık

verilmeyecektir. Bunlardan, gerek ihtiyatsızca memleketimde duranlara ve gerekse kakanlara emn-i eman olsun ki, memleketimize gelip korkusuzca sakin olsunlar ve kiliselerde yerleşsinler, ne ben, ne vezirlerim, ne de halkım tarafından hiç kimse bunlara herhangi bir şekilde karışıp incitmeyecektir. Kendilerine, canlarına, mallarına, kiliselerine ve dışarıdan memleketimize getirecekleri kimselere, yeri ve göğü yaratan Allah hakkı için, Peygamberimiz Muhammed Mustafa hakkı için, mushaf hakkı için, yüzyirmidört bin küsur Peygamber hakkı için ve kuşandığım kılıç için en ağır yemin ile yemin ederim ki, yukarıda belirtilen hususlara mevzu olan rahipler, benim hizmetime ve benim emrime itaatkar olduğu müddetçe hiç kimse tarafından muhalefet edilmeyecektir.”

Osmanlılar, beşyüzyıla (yarım binyıla) yakın bir süre, dağınık bir imparatorluğu tarihte örneğine nadiren rastlanabilecek bir şekilde yönetmiştir. Bu, çok yönlü ilim, teknik ve birden fazla dini grubu içeren toplum yapısı mükemmel bir şekilde işlemiştir. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler, kendi dinlerinin gerektirdiği ayin ve ibadetleri yerine getirirken diğer yandan da kendilerine özgü kültürlerini geliştirmişlerdir. Osmanlı Devleti, her topluluğun hukuki gelenekleri ve uygulamalarına, özellikle fertlerin toplumda kişisel statülerini belirleyen -mesela ölüm, evlenme ve veraset gibi- meselelere büyük saygı göstermiş ve her birinin kendi kültür ve anlayışlarının gereklerine göre yaşayabilmeleri konusuna özel bir itina göstermiştir. Pek çok yazı çeşidinin devlet içerisinde kullanılması çeşitli dil ve edebiyatların da önemli ölçüde gelişmesini sağlamıştır. Devlet, hakimiyeti altında yaşayan her derece ve kademedeki halka gelişme ve ilerleme imkanlarını tanıdığı gibi, iyi dönemlerinde, gerçekten hakimiyeti altındaki halklara geniş bir özerklik tanıyan bir toplum yapısı meydana getirmiştir.

Gerçekten de toplum, kelimenin tam karşılığı ile karışmıştır, bir arada yaşamaktadır, fakat bunlar arasında bir bağ oluşmamıştır. Her bir grup kendi dinini devam ettirip, kendi kültür ve dilini kullanmış; kendilerine has fikir ve yöntemlere sahip olmuştur. Böylece farklı özelliklere sahip, birarada yaşayan fakat aynı zamanda, siyasi yapı içerisinde birbirinden ayrı olan çoğulcu bir toplum oluşmuştur.